

Glasilo

„Slovenskega učiteljskega društva v Ljubljani“.

Urejuje:

Jakob Dimnik,

učitelj na II. mestni šoli v Ljubljani.

Št. 5.

Ljubljana, 1. sušca 1897.

XXXVII. leto.

Vsebina: Fr. Orožen: Ustavoznanstvo. — Josip Ciperle: Kulturne slike s Kranjskega. — J. Ravnikar: Martin in Jera. — Proračunska razprava o ljudskem šolstvu v državnem zboru. — Naši dopisi. — Vestnik. — Uradni razpisi učiteljskih služeb. — Listnica uredništva.

Geslo: „Ne nazaj, ne navzdol, ampak naprej in navzgor“.

Ustavoznanstvo.

(Spisal Fr. Orožen.)

I.

Občne pravice in dolžnosti avstrijskih državljanov.

1. Pravice.

Občne pravice avstrijskih državljanov določuje „državni osnovni zakon z dne 21. grudna 1867. leta o občnih pravicah državljanov za kraljevine in dežele, zastopane v državnem zboru.“

Radi velike važnosti priobčujemo doslovno omenjeni zakon z nekaterimi razjasnjujočimi opazkami. Zakon se glasi:

Vzvidelo se Mi je s privolitvijo obeh zbornic državnega zbora izdati nastopni državni osnovni zakon o občnih pravicah državljanov ter zaukazati takó:

Člen 1. Za vse deželane v državnem zboru zastopanih kraljevin in dežel velja občna avstrijska državljanska pravica.

Zakon določa, s katerimi pogoji se dobiva, izvršuje in izgubi državljanska pravica.

Vsled državljanstva pripada posameznik državi, kateri je dolžen zvestobo in pokorščino, država pa mu štiti osebo in premoženje in pospešuje njega blagostanje.

Avstrijski državljani niso vsi prebivalci avstrijskih dežel, ampak le oni, katerih stariši so že bili avstrijski državljani, in inozemci, kateri so izrecno za to prosili in bili sprejeti kot avstrijski podaniki. Ženske zadobé državljanstvo, ako se omožijo z avstrijskim državljanom. V Avstriji živeči inozemci, kateri nimajo državljanske pravice, tudi nimajo volilne pravice in ne morejo biti uradniki, uživajo pa varstvo zakonov.

Državljani dobé šele s 24. letom vse državljanske pravice. Z ljudmi, ki so na umu bolni in sodniško označeni zapravljevci, ravna se enako, kakor z mladoletnimi. Avstrijski državljan more ob enem tudi imeti ogersko državljanstvo.

Člen 2. Pred zakonom so vsi državljani enaki.

Vsi državljani uživajo enako varstvo zakonov brez ozira na veroizpovedanje in narodnost, plemenitaši, meščani, kmetje in delavci, bogataši in reveži.

Do cesarja Jožefa II. so bili kmetje tlačani in kot taki so imeli manjše pravice, kakor drugi stanovi. Jožef II. je osvobodil kmete tlake ter skušal uvesti enake pravice za vse prebivalce. Kmetje so bili odslej le grajščinski podložniki. Leta 1848. dne 22. mal. srpana je predlagal Hans Kudlich v državnem zboru, da se odpravi podložništvo kmetov. Predlog je bil sprejet, in grajščaki so dobili za svoje izgube primerno odškodnino.

Člen 3. Javne službe so vsem državljanom v enjaki meri pristopne.

Pri inozemcih pa se zahteva za vzprejem v javne službe, da si pridobé avstrijsko državljanstvo.

Brez ozira na vero in stan imajo vsi državljani pravico do javnih služb, ako imajo za to potrebno omiko in zmožnost. V prejšnjih časih so n. pr. le plemenitaše sprejemali v nekatere javne službe. Sedaj pa morejo tudi kmetijski sinovi dospeti do najvišjih služb, ako imajo posebne zmožnosti in zasluge za državo.

Člen 4. Svobodna selitev osebe in premoženja v državi ni nikakor omejena.

Vsem državljanom, ki stanujejo v kaki občini in tam plačujejo od realnega posestva, obrta ali dohodkov, pristojna aktivna in pasivna volilna pravica v občinski zastop s tistimi pogoji kakor občanom.

Svobodna selitev je od države omejena le po vojaški dolžnosti.

Odhodnina se sme pobirati le v slučajih reciprocitete.

Vsak državljan ima torej pravico, naseljevati se s svojo rodbino kjerkoli v državi, nakupovati zemljišča in izvrševati svoj obrt ali trgovino. Občina nima pravice, državljanom zabranjevati bivanje in naselitev v dotični občini.

Svobodna selitev obstoji v tem, da sme vsakdo se odreči avstrijskemu državljanstvu, zapustiti državo ter se s svojo rodbino in premoženjem naseliti koderkoli mu drago. Ne smejo se pa izseljevati v inozemstvo oni možki, ki še niso prosti vojaščine.

Člen 5. Lastnina je nedotikljiva. Razvlastitev proti posestnikovi volji je dovoljena samo v slučajih in po načinu, katere določuje zakon.

Država sme državljanom lastnino jemati le v nekaterih slučajih, katere določuje razvlastitveni zakon. Taki slučaji so n. pr. v vojski, pri elementarnih nezgodah, za izvršitev javnih naprav, železnic, cest, mostov, kanalov, vodovodov i. dr. Dotičnik dobi za to popolno odškodnino; razvlastitev je torej le neprostoVOLjna prodaja.

Člen 6. Vsak državljan more v vsakem kraju državnega ozemlja bivati, posestva vsake vrste si pridobivati ter ž njimi svobodno razpolagati in s postavnimi pogoji vsak obrt izvrševati.

Za mrtvo roko so dovoljene omejitve pravice, posestva si pridobivati in ž njimi razpolagati, po zakonu in iz vzrokov javne blaginje.

Dokler so kmetje pred Jožefom II. še bili tlačani, niso imeli te pravice. Leta 1781. je odpravil cesar Jožef II. tlačanstvo ter kmete rešil neznosnega stanja. Odslej šele smejo kmetje prodajati ali kupovati posestva, menjati svoja bivališča, prepuščati svoje premoženje po lastni volji, oženiti se ter otrokom izvoliti katerikoli poklic i. t. d. Kot tlačani so pa morali za vsak tak korak prositi dovoljenja pri svoji grajščini ali gospodarju.

„Mrtvo roko“ zovemo javne ali zakonito priznane združbe in ustanove neomejenega obstanka, ako se tako premoženje odteguje običnemu prometu in delitvi po podedovanju. Zlasti pripadajo sem cerkvene in samostanske ustanove.

Člen 7. Vsako podložništvo in tlačanstvo je za vedno odpravljeno. Vsaka po pravnem imenu deljenega lastništva na posestva vpisana dolžnost ali davščina se sme odkupiti, vprihodnje pa se ne sme nobeno posestvo obremeniti s takošno neodkupno dolžnostjo.

Ko so odpravili tlačanstvo, postali so kmetje podložniki svojih gospodarjev ter bili sicer osebno prosti, a so morali plačevati gospodarjem

desetino od svojih pridelkov in nositi tudi še druga bremena. Malega srpana l. 1848. so odpravili podložništvo, kakor smo že prej omenili.

Člen 8. Osebna svoboda se jamči.

Obstoječi zakon z dne 27. vinotoka l. 1862, št. 87, drž. zak. v varstvo osebne svobode se s tem proglasi kot del tega državnega zakona.

Vsak protizakonito ukazan ali podaljšan zapor nalaga državi dolžnost, da odškoduje poškodovanega.

S tem členom se državljanom jamči, da jih ne smejo samovoljno zapirati. Državljana smeš zapirati navadno le v slučaju, da ga zasačiš pri izvrševanju zločina ali pregreška, ali pa vsled sodniškega ukaza, ker je zelo na sumu, da je dotičnik izvršil kak zločin ali pregrešek. Redarji ali orožniki smejo v takih slučajih koga zapirati, ali zaprtega imaš v 48 urah izpustiti iz zapore ali oddati pristojni oblasti. Za vsak delj trajajoči ali protizakonito ukazani zapor je odgovoren dotični uradnik, država pa daj po nedolžnem zaprtemu zadoščenje in odškodnino.

(Dalje prih.)

Kulturne slike s Kranjskega.

(Spisal Jos. Ciperle.)

7. Zgodovina Ilircev.

Ilirci, bivajoči po Panoniji in Iliriku, razdeljeni so bili na več rodov. Vsak rod imel je pa svojega poglavarja ali kneza. Prvi knez, kojega ime se čita v zgodovini, imenoval se je Bardilis. On se je bojeval mnogo z Makedonci, in sicer s takim uspehom, da je prisilil makedonskega kralja Aleksandra II., da mu je moral plačevati davek, in da mu je odstopil kos svoje dežele. To je bilo leta 394 pred Kristusom.

Tudi naslednik Aleksandrov, kralj Perdika, izvedel je, da z Ilirci ni dobro črešenj zobati. Hotel se je namreč oprostiti davka, in spustil se je v boj proti Ilircem, koji se je pa nesrečno končal. Perdika sam pal je v boji l. 360.

Srečnejši v tem obziru je bil makedonski kralj Filip II. On ni samo pridobil onega dela Makedonije, koji je odstopil Aleksander Ilircem, ampak spravil je celo nekaj ilirskih rodov pod svojo oblast.

Pač sta se trudila Bardilova sinova: Klit in Glavcij, da bi bila oprostila premagane ilirske rodove makedonskega jarma; a njiju trud bil je brezuspešen. — Pozneje prisvojil si je še kralj Pir iz Epira oni del Ilirika, ki je ležal severno od Črne Gore; toda vzel mu ga je zopet ilirski knez Agron.